

Nr 38.

Ankom till riksdagens kansli den 8 november 1939 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande att träffa vissa avtal rörande produktion av sulfitsprit m. m., jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I en den 6 oktober 1939 dagtecknad proposition, nr 45, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

dels medgiva, att aktiebolaget Vin- & spritcentralen må träffa avtal angående uppförande av nya sulfitspriftfabriker och leverans av motorsprit från dessa samt angående inköp av sådan sprit från äldre företag, allt i huvudsaklig överensstämmelse med vad föredragande departementschefen i nämnda statsrådsprotokoll tillstyrkt,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda de bestämmelser angående dispositionen av motorsprit, som bliva erforderliga vid genomförande av nämnda överenskommelser eller eljest kunna påkallas av utvecklingen av tillgången på motorbränsle,

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att träffa överenskommelse med aktiebolaget Vin- & spritcentralen om de ändringar i och tillägg till tidigare med bolaget slutna avtal som bliva nödvändiga vid bifall till nyss angivna förslag,

dels ock å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1939/40 till *Anläggningskapital för nya sulfitspriftfabriker*, å kapitalbudgeten under fonden för förslag till statsverket, anvisa ett *reservationsanslag* av 5,000,000 kronor.

Till utskottets behandling hava jämväl hänvisats följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen:

1) motionen nr 12 i första kammaren av herrar *Hagström* och *Holmström*, vari hemställts, att riksdagen måtte fastställa sådana prissättningsbestämmelser och övriga grunder för avtal med industriföretagarna, som bättre än de i propositionen angivna villkoren kunde främja ökad tillverkning av sulfitsprit;

2) motionen nr 17 i andra kammaren av herr *Lundberg*, vari hemställts, att riksdagen måtte utvidga de i propositionen föreslagna direktiven för beviljande av lån att omfatta jämväl lån för större utvidgningar av redan förefintliga anläggningar för framställning av sulfitsprit; samt

3) motionen nr 19 i andra kammaren av herr *Lundell m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen ville medgiva, att aktiebolaget Vin- & spritcentralen vid

träffande av avtal angående uppförandet av nya sulfitsprittfabriker och leverans av motorsprit från dessa samt angående inköp av sådan sprit från äldre företag även måtte, efter bemyndigande av Kungl. Maj:t, kunna tillämpa andra grunder än de i propositionen föreslagna.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för motionärernas yrkanden, får utskottet hänvisa till motionerna.

Gällande grunder för reglering av den inhemska spritmarknaden, vilka godkänts av 1934 års riksdag (skrivelse nr 273), innebära i huvudsak följande. Potatisbrännerierna äga rätt att årligen leverera den kvantitet potatisråbrännvin, som svarar mot inköpsbehovet av sprit för förtäringssändamål. Sulfittfabrikernas och melassbränneriernas leveranser skola däremot tillgodose behovet av sprit för tekniska- och hushållssändamål samt av motoralkohol. För säkerställande av att redan anlagda sulfittfabriker skulle äga möjlighet att fortsätta tillverkningen av sprit infördes i det som en följd av 1934 års reglering mellan staten samt aktiebolaget Vin- och spritcentralen träffade avtalet en bestämmelse om, att spritcentralen årligen ägde inköpa en kvantitet av högst 40 miljoner normalliter, varutöver finge disponeras den tillgängliga produktionen av melasssprit intill 6 miljoner normalliter. För att trygga avsättningen av motorsprit stadgades sedermera skyldighet för importörer och tillverkare av bensin att inköpa dylik sprit i en omfattning, som av Kungl. Maj:t skulle fastställas kvartalsvis till en viss procentuell andel av importen respektive tillverkningen av bensin. Till förbrukarna distribueras denna sprit såsom beståndsdel i s. k. lättbentyl, vars sammansättning enligt år 1936 utfärdade bestämmelser skall vara 25 procent alkohol och 75 procent bensin.

Direktiven rörande den nuvarande regleringen av spritmarknaden innehålla bestämmelser jämväl angående grunderna för prissättningen av den sprit, som inköpes av spritcentralen. Enligt föreskrift i avtalet mellan staten och bolaget gäller, att prissättningen skall grundas på framställningskostnaden i ett välskött och medelstort bränneri av det slag, som är i fråga, och får för sprit av samma slag och kvalitet ej sättas olika pris på grund av dess avsedda användning för olika ändamål. Någon handelsvinst får icke beräknas. För första tillverkningsåret 1934/35 var priset på sulfitsprit 25 öre för liter 95 % och 28.2 öre för liter 99.1 %, medan motsvarande pris för år 1938/39 sjunkit till respektive 21.5 och 24.5 öre för liter.

För den hittillsvarande försäljningen av annan sprit än konsumtionssprit tillämpas olika avsättningsmetoder nämligen, dels försäljning på en fri marknad av sprit för hushålls- och tekniska ändamål, där efterfrågan får bestämma avsättningens storlek, dels en tvångsavsättning av motorbränsle. Utvecklingen på den fria marknaden har företett en ständigt uppåtgående kurva, så att mot en avsättning av sprit för hushålls- och tekniska ändamål av 17.6 miljoner normalliter under år 1934/35 svarar en försäljning av 28 miljoner normalliter under år 1938/39. Å motorsprit har även förekommit ökad efterfrågan, som föranlett bensinfirmorna att verkställa inköp av motoralkohol utöver vad som ålegat dem enligt den fastställda inköpskvoten. För kalenderåret 1938 inköptes omkring 6.6 miljoner normalliter motor-

sprit mer än som föranletts av inköpsprocenten och för tillverkningsåret 1937/38 utgjorde motsvarande kvantitet omkring 3 miljoner normalliter. Detta har medfört ett nödtvunget överskridande av den från 33.4 till 38.4 miljoner normalliter höjda kvantitet motorsprit, som legat till grund för inköpskvantitetens och inköpskvotens fastställande.

Av all den inom riket tillverkade motorspriten härrör den största kvantiteten från de 20 sulfittfabriker, vilka för närvarande äga tillverka sådan sprit.

Enligt 1 § förordningen den 3 maj 1929 (nr 62) om särskild skatt å bensin och motorsprit, sådant nämnda författningsrum lyder enligt förordning den 14 oktober 1939 (nr 711), skall skatt erläggas för bensin, som till riket införes eller här tillverkas, med 12 öre för liter samt för motorsprit med 6 öre för liter. Beskattningen av motorsprit, vilken ursprungligen beslutades vid 1924 års riksdag, har emellertid ännu icke vunnit tillämpning. Genom beslut vid skilda tillfällen har nämligen uppskov successivt medgivits med sistnämnda skatts ikraftträdande. Det senaste uppskovet har lämnats genom förordning den 30 april 1937 (nr 186) och gäller för tiden till den 1 juli 1940. För till riket införd bensin utgår tull med 10 öre för 100 liter.

I nu rådande läge har ansetts vara önskvärt, att produktionen av till motorsprit användbar sulfitsprit inom landet ökas.

Till det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet har föredragande departementschefen lämnat en redogörelse, till vilken utskottet tillåter sig hänvisa, för av särskilda sakkunniga verkställd utredning rörande förutsättningarna och villkoren för att öka tillverkningen av nämnda sprit genom utvidgning och rationalisering av nu förefintliga spritfabriker samt genom anläggande av nya sulfitsprittfabriker. Enligt de sakkunniga syntes anläggning av nya spritfabriker lämpligen kunna komma till stånd vid 20 sulfittfabrikföretag.

Den verkställda utredningen har givit vid handen, att för ökad produktion vid redan förefintliga spritfabriker är förutsättningen, att de nuvarande prissättningsgrunderna för sprit från dessa fabriker ändras. För anläggande av nya sulfitsprittfabriker förutsättes, att från statens sida lämnas vissa garantier rörande avsättningen av den tillverkade spriten och beträffande priset å densamma. I detta hänseende hava de av departementschefen tillkallade utredningsmännen dels framlagt ett av dem förordat förslag till grunder för avtal mellan staten eller något dess organ och företagen, dels ock meddelat, att under utredningen dryftats jämväl ett annat förslag, som dock utredningsmännen icke ansett sig kunna förorda. I propositionen hava båda förslagen framlagts såsom alternativ i nu förevarande hänseende.

Det ena av förslagen — garantialternativet — går i huvudsak ut på följande.

Tillverkare av sulfitsprit tillförsäkras under tio år från första leveransdagen dels den skattelättnad för motorsprit i förhållande till bensin, som för närvarande gäller, och dels avsättning för den kvantitet sprit, som utgör fabriken normalkapacitet. Denna senare beräknas motsvara den högsta

kvantitet sprit, som kan utvinnas vid full drift i sulfittfabriken, varvid försättes, att sulfittluten utnyttjas på sätt hittills ansetts normalt under vederbörligt hänsynstagande till sulfittillverkningen. Skulle under garantiperioden omläggning ske i beskaffenheten av den i sulfittfabriken framställda massan och förutsättningarna för spritproduktionen härigenom avsevärt förändras, skall härav betingad jämkning ske i beräkningen av spritfabrikens normalkapacitet.

Prissättningen på spriten skall ske för varje särskilt företag och år för år i första hand grundas på dess självkostnader. För avskrivning av anläggningen för vart och ett av garantiperiodens år skall bland tillverkningskostnaderna upptagas ett belopp motsvarande $\frac{1}{10}$ av anläggningskostnaden vilket belopp fördelas på antalet liter under året vid fabriken framställd sprit intill en kvantitet, motsvarande $\frac{9}{10}$ av fabriken normalkapacitet. Därtill läggas ränte- och övriga driftskostnader enligt nuvarande prissättningsgrunder. Det sålunda erhållna priset betalas för hela den av spritfabriken under tillverkningsåret levererade kvantiteten. Skulle framställningen av sprit ett eller flera år nedgå till eller understiga hälften av normalkapaciteten, skall beloppet för avskrivning av anläggningen minska i samma proportion. Har i dylikt fall spritproduktionens nedgång berott på omständigheter, över vilka fabriken ägare ej kunnat råda, skall uppkommande underskott i avskrivningsbeloppet, enligt Kungl. Maj:ts bestämmande, antingen fördelas på leveranserna under den återstående garantiperioden eller, där detta ej befinnes lämpligt, denna period utsträckas för att möjliggöra den avsedda avskrivningen av anläggningen eller fabriken ägare på annat sätt ersättas för underskottet. Företagen skola slutligen vara oförhindrade att i egen tillverkning av kemisk-tekniska och andra dylika produkter använda vid deras fabriker framställd sprit.

Det andra av förslagen — lånealternativet — vilket icke närmare utformats av utredningsmännen, innebär i huvudsak att företagen icke skola själva finansiera den nya anläggningen utan kostnaderna härför skola bestridas av staten genom låneförsträckning till företagen. Avsättningsgarantien skall bortfalla, men företaget åläggas att leverera en på grundval av normalkapaciteten för viss årsperiod beräknad spritkvantitet. För denna skall gälla samma prissättningsgrunder som enligt utredningsmännens förslag, med undantag av att från priset skall avdragas ett mot avskrivningskvot och ränta svarande belopp, vilket i stället i mån av fullgjorda leveranser skall räknas som avbetalning respektive förräntning av statslånet. Staten skulle äga rätt att, även innan leveranser i den avtalade omfattningen kommit till stånd, vägra mottaga ytterligare spritkvantitet, men företaget skulle i dylikt fall bliva befriat från återstående avbetalning av statslånet och äga rätt att övertaga spritfabriken med full äganderätt.

Efter att hava framhållit, att vid valet mellan förenämnda båda alternativ olika synpunkter kunde göras gällande, har *departementschefen* anfört följande:

»För staten komme ett tillhandahållande av lånemedel för de nya anläggningarna att sammanlagt taga i anspråk avsevärda belopp. Om storleken av det behöfliga kapitalet beräknas till förslagsvis uppgiven summa av 750,000 kr. per fabrik och avtal träffas rörande samtliga ifrågakommande 20 fabriker, skulle den totala försträckningen uppgå till omkring 15 milj. kronor. Enär de fastigheter, där fabriker vore avsedda att uppföras, sannolikt redan i stor utsträckning belastas av inteckningar såsom pant för tidigare erhållna lån, torde tillfredsställande säkerhet knappast alltid kunna erbjudas för de nya försträckningarna av statsmedel. Dessa olägenheter komme att helt bortfalla enligt utredningsmännens huvudförslag, varvid förutsättes, att företagen själva skulle övertaga finansieringen av de nya fabriker. Å andra sidan kan det tänkas, att sporen för företaget att tillverka största möjliga kvantitet sprit bleve större enligt statslånealternativet, enär vid tillämpning av denna plan möjligheten att snabbt amortera skulden till staten gjorts direkt beroende av företagets förmåga att leverera större kvantitet än som svarar mot normalkapaciteten. För staten skulle detta innebära fördelen att man möjligen skulle kunna påräkna högre spritutvinning från fabriken än enligt det andra alternativet, ehuru icke får förbises, att även enligt denna plan företaget har intresse av största möjliga produktion med hänsyn till den därmed förbundna ökade vinstchansen. Slutligen bör vid övervägandet av dessa båda alternativ uppmärksammas, att det med hänsyn till ovissheten om den kommande utvecklingen kan befinnas mindre lämpligt att binda staten vid en för många år gällande inköpsgaranti i stället för att hålla möjligheten öppen till en avveckling inom en kortare period av ett låneengagement, även om därmed skulle förenas en viss kapitalförlust.

Från företagets sida har utredningsmännens förslag med hänsyn särskilt till dess avsättningsgaranti allmänt ansetts böra ifrågakomma framför tanken på statslån och de därmed enligt den här skisserade planen förenade villkoren. Visserligen har det framhållits, att det för ett eller annat företag kunde föreligga behov av en försträckning av statsmedel för den nya fabriken, men man torde därvid icke ha tänkt sig att i gengäld avstå från förmånen av avsättningsgaranti. Särskilt lär man vid övervägandet av statslånealternativet med dess sistnämnda innebörd ha vänt sig emot den rätt det skulle innebära för staten att när som helst kunna avböja mottagandet av fortsatta leveranser. Den risk, som härvid antagits kunna uppstå för möjligheten att i fortsättningen finna avsättning för spriten, ha företagen icke trott sig kunna bära, varjämte påpekats den minskade stimulans för vidtagande av på lång sikt lagda rationaliseringsåtgärder, förslaget i denna del kunde innebära. Rörande de sålunda framförda farhågorna vill jag endast framhålla, att de synas i någon mån överdrivna. Om nämligen staten viss tid efter driftens igångsättande — här förutsättes att rimlig respit i dylikt fall alltid skall lämnas — förklarar sig icke vidare önska köpa sprit från den nya fabriken, så skulle denna utan fortsatt skuldbelastning till staten tillfalla företaget såsom dess egendom. Självkostnaden för den sprit, som i fortsättningen komme att tillverkas vid en dylik fabrik, bleve utan tvivel avsevärt lägre än för sprit från

fabrik, som icke åtnjöte motsvarande förmån. Den förra fabriken konkurrenskraft bleve i motsvarande grad större och dess ställning på marknaden borde därför trots frånvaron av avsättningsgaranti vara relativt trygg. Härvid och vid bedömande överhuvud av såväl de nuvarande som de nya fabrikenas behov av säkerhet för sin försäljning får icke glömmas, att, även om åtgången av motorsprit skulle minska, så kan efterfrågan på sprit för tekniska och hushållsändamål förväntas komma att liksom hittills oavbrutet ökas. På endast fyra år — från 1934/35 till 1938/39 — har konsumtionen av denna vara stigit med omkring 50 % eller med i genomsnitt 2 à 3 milj. normalliter om året, och inga tecken ha tytt på en avstannad takt i denna utveckling. Här finnes en fri marknad, där möjlighet föreligger till avsättning av stigande kvantiteter sprit.

Ehuru jag finner vissa fördelar för det allmänna vara förenade med låneframför garantialternativet, anser jag dem dock i väsentliga hänseenden likvärdiga och vill därför icke ifrågasätta ett avvisande av det senare, särskilt med kännedom om företagens inställning till de båda alternativen, sådan denna hittills kunnat fastställas. I anslutning härtill anser jag, att de förhandlingar, som efter statsmakternas beslut i ärendet böra komma till stånd mellan staten eller något dess organ och varje särskilt företag, icke lämpligen böra på förhand bindas vid ettdera av de båda alternativen. Valet mellan dem synes sålunda kunna lämnas öppet. Det är även tänkbart, att i vissa punkter finna en kombination mellan dem. Sålunda torde det ej vara uteslutet, att med lånealternativet förena en avsättningsgaranti för viss kortare tid, antingen angiven på förhand eller bestämd att gälla till viss tidpunkt efter återinträdet av före kriget rådande läge. Å andra sidan synes det också möjligt att i avtal efter garantilinjens inrymma bestämmelser om avlösning efter viss tid av inköpsgarantien mot ersättning för icke avskrivna kapitalutlägg.

De prissättningsgrunder, som föreslagits av utredningsmännen, synas mig lämpligt avvägda med hänsyn till det angivna syftet att därmed kunna stimulera till största möjliga produktion av sulfitsprit. I jämförelse med nuvarande bestämmelser för motsvarande prissättning innebära de en betydande höjning av avskrivningskvoten för anläggningarna — denna beräknas nu till 2 % på fastigheter och 5 % på inventarier mot 10 % på såväl fastigheter som inventarier enligt de föreslagna reglerna — så utformad att merbetalning får tillgodonjutas för icke blott en tiondel av den sprit, som utgör normalkapaciteten, utan ock för vad som tillverkas därutöver.

Jag delar den av utredningsmännen uttalade uppfattningen, att någon fast relation mellan kvantiteten tillverkad massa och därur framställd sprit icke synes kunna generellt användas som grund för normalkapacitetens beräkning men väl kunna ifrågakomma vid träffande av de individuella uppgörelserna med sulfitföretagen. Vidare finner jag mig kunna biträda förslaget om att den skattedifferentiering för motorsprit i förhållande till bensin, som gäller för den nuvarande sulfitsprittillverkningen, utsträcker även till

den planerade nya produktionen och upprätthålles under den tid den här ifrågasatta ordningen varar. Även övriga, av mig ej här särskilt berörda bestämmelser i utredningsmännens förslag synas mig kunna godkännas såsom grund för de överenskommelser, vilka äro avsedda att träffas med de sulfitföretag, som befinnas villiga att på här i huvudsak angivna villkor leverera motorsprit från nyanlagda fabriker. Såsom statens organ för förhandlingar rörande dessa avtal med fabrikerna torde aktiebolaget Vin- & spritcentralen böra anlitas med hänsyn till att det är detta bolag, som enligt gällande lagstiftning har att taga befattning med den tillverkade spritens försäljning inom landet.

Såsom jag förut antytt, har i planen rörande ökad försörjning med motorsprit räknats även med stegrad tillverkning hos de nuvarande sulfitspritfabrikerna, åstadkommen genom utvidgningar och förbättring av driften. Om detta resultat skall säkerställas, torde det böra övervägas att bereda även de äldre fabrikerna den förmån, som ligger i en gynnsammare prisberäkning enligt samma regler, som föreslagits för de nya fabrikerna. Även om produktionen vid sistnämnda fabriker näppeligen kan förväntas komma i gång förrän under tillverkningsåret 1940/41 och de ombyggnader eller nyanläggningar, som ifrågakomma hos de äldre fabrikerna, ej torde kunna bli allmänt färdiga att användas tidigare än under senare hälften av år 1939/40, torde de nya prisreglerna för de nuvarande sulfitspritfabrikerna böra tillämpas från den tidpunkt under budgetåret 1939/40, då erforderliga förberedelser i form av kapacitetskalkyler etc. hunnit verkställas och nya avtal i anslutning härtill kunnat träffas. Då melasspriten enligt gällande regler betalas med högst samma pris som sulfitspriten, torde för kommande tillverkning av melassprit enahanda regler böra hänföra sig till det genomsnittliga pris, som kommer att betalas nuvarande spritfabriker.»

Vad angår frågan om ordningen för spritcentralens inköp och försäljning av skattefri sprit med mera har departementschefen i huvudsak anfört följande.

Enligt nu gällande avtal mellan staten och spritcentralen, vilket bygger på direktiv meddelade i samband med genomförandet av 1934 års spritreglering, får bolaget icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd inköpa mera än 40 milj. normalliter sulfitsprit och 6 milj. normalliter melassprit per tillverkningsår. Denna föreskrift har tillämpats så, att Kungl. Maj:t i slutet av tillverkningsåret fastställt en inköpskvantitet för det kommande året, som beräknats på grundval av det gångna årets försäljning. Då omsättningen emellertid år för år ökats, har Kungl. Maj:t för att bereda spritcentralen möjlighet tillgodose den stigande konsumtionen regelbundet medgivit avsevärda tilläggsköp. De olägenheter, som härav framkallats och som närmare belysts i en i statsrådsprotokollet återgiven P. M. av spritcentralens verkställande direktör, ha föranlett denne föreslå, att det ifråga om spritcentralens inköpsbehov av sprit för tekniska och hushållsändamål måtte överlämnas till bolaget att, med ledning av beräknad förbrukning, för varje

försäljningsår träffa avtal med sprittillverkarna om leverans av 95 % sprit. Med hänsyn till de för denna anordning anförda skälen finner jag mig kunna biträda förslaget.

I samma P. M. ha föreslagits vissa ändrade grunder även för motorsprits försäljning. De svårigheter, som framkallats av i detta avseende nu gällande föreskrifter om inköpsprocent m. m., ha utförligt belysts i statsrådsprotokollet. Det kan icke förnekas, att förekomsten av dessa svårigheter giva stöd åt önskemålet om en ny reglering av detta område av spritmarknaden. Under normala förhållanden vore därvid föga att erinra mot genomförande i huvudsak av det i den åberopade P. M. framlagda förslaget, vilket i stort sett innebär, att sedan Kungl. Maj:t bestämt spritcentralens inköpskvantitet av motorsprit, importörer och tillverkare av bensin skulle åläggas köpa denna sprit med fördelning efter de mängder bensin, de infört eller tillverkat under närmast föregående tolv månadersperiod. Denna P. M. har emellertid grundats på förhållanden, som varit rådande, innan de av kriget framkallade svårigheterna för vår import inträtt. I nuvarande läge — då den största ovisshet råder rörande möjligheten att importera bensin till riket och i varje fall angående de mängder av denna vara, som kunna påräknas — förefaller det emellertid vara tveksamt, huruvida ett kvotdelningssystem eller överhuvud ett tvångsförfarande behöver bibehållas för motorsprits avsättning. Det torde under dessa förhållanden få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga bestämmelser angående dispositionen av motorspriten.

Den hittillsvarande regleringen av vissa här berörda förhållanden på spritmarknaden har i olika hänseenden på framställning av Kungl. Maj:t godkänts av riksdagen. På grund härav erfordras riksdagens medverkan för genomförande av de nu av mig framlagda förslagen, i vad de avse ändringar i eller tillägg till denna reglering. Bemyndigande för Vin- & spritcentralen bör inhämtas att med vissa sulfittfabriker träffa avtal om anläggande av nya spritfabriker samt om leverans av motorsprit. I samband härmed böra huvudgrunderna för avtalen med dessa företag och de äldre sulfitsprittfabrikerna bli föremål för riksdagens prövning.

Vidare bör av riksdagen begäras medel för lån till sådana sulfittföretag, som för uppförande av spritfabriker önska försträckning av statsmedel. Storleken av medelsbehovet kan nu ej beräknas. För närvarande torde det dock vara tillräckligt om för ändamålet äskas ett anslag av fem miljoner kronor. Om anslaget upptages under fonden för förslag till statsverket, böra medel avses för en avskrivning under tio år av de belopp som må komma att utbetalas av anslaget; dessa avskrivningar balanseras av ökade inkomster av Vin- & spritcentralen.

Slutligen fordras dels riksdagens bemyndigande för Kungl. Maj:t att utfärda de bestämmelser angående dispositionen av motorsprit, som kunna påkallas av omständigheterna, dels ock riksdagens medgivande för Kungl. Maj:t att träffa överenskommelse med spritcentralen om de ändringar i eller tillägg

till tidigare med bolaget slutna avtal, som föranledas av nu framställda förslag.

På sätt framgår av den tidigare redogörelsen innefattar den föreliggande propositionen vissa förslag till åtgärder från statens sida, avsedda att åvägbringa en ökad inhemsk tillverkning av motorsprit. Utskottet vill erinra om, att staten sedan flera år lämnat tillverkningen av motorsprit ett betydande stöd genom att möjliggöra avsättning av sulfitsprit till ett pris, som med hänsyn till framställningskostnadernas höjd måst sättas ungefär tre gånger så högt som priset å bensin i svensk hamn. Denna anordning har av olika skäl begränsats till att gälla viss produktionskvantitet. I det nu rådande krisläget med dess osäkra utsikter i fråga om tillgången på importerat motorbränsle finner utskottet det emellertid vara angeläget, att det allmänna vidtager åtgärder för att åstadkomma utvidgning av sulfitsprittillverkningen. Utskottet har därvid icke förbisett, att de ekonomiska uppföringar, som i nuvarande läge äro oundgängliga på detta område, kunna vara till gagn, även sedan normala förhållanden inträtt. Det synes nämligen icke uteslutet, att genom användning av nya produktionsmetoder tillverkningskostnaderna för sulfitsprit kunna bli lägre än för närvarande, samt att i följd härav den nuvarande spänningen mellan bensinpriset och priset å inhemsk motorsprit kan komma att minskas. Utskottet anser det vidare icke osannolikt, att användningen av sulfitsprit för annat än motorändamål framdeles kan leda till ökad företagsamhet särskilt på den kemisk-tekniska industriens område. Utskottet anser sig emellertid böra erinra därom, att vid sulfitsprittillverkningen tillvaratages endast en ringa del av avfallet från vår massaindustri. Med hänsyn härtill förutsätter utskottet, att försök till mera rationellt utnyttjande av dessa avfallsprodukter enligt andra metoder skola, oberoende av ökningen av sprittillverkningen, stödjas av det allmänna. Utskottet finner det därför vara av vikt, att de nu ifrågasatta stödåtgärderna icke utformas på sådant sätt att de motverka tillkomsten av nya produktionsmetoder eller hindra utvecklingen på hithörande område.

I propositionen förutsättes för att ökad tillgång på motorsprit skall ernås, att spritproduktionen vid nu förefintliga sulfitfabriker skall ökas genom vissa anordningar för driftens utvidgning och rationalisering, samt att anläggning av nya fabriker för tillverkning av sulfitsprit skall komma till stånd. Förutsättningarna härför äro bland annat, vad angår äldre fabriker, att de nuvarande prissättningsgrunderna för deras sprit bliva ändrade, samt i fråga om nya fabriker att från statens sida lämnas vissa garantier rörande avsättningen av och priset å spriten. I nu angivet syfte har, såsom den förut lämnade redogörelsen utvisar, framlagts två alternativa förslag till huvudgrunder för avtal mellan staten eller något dess organ och företagen. Departementschefen har för sin del funnit båda alternativen i väsentliga hänseenden vara likvärdiga samt ansett de förhandlingar, som efter statsmakternas beslut i ärendet böra komma till stånd, icke lämpligen böra på förhand bindas vid ettdera av nämnda alternativ.

Utskottet.

Innan utskottet yttrar sig över de förut omförmälda alternativa förslagen, får utskottet i anslutning till den hittills förda diskussionen i ämnet framhålla, att möjligheterna att öka tillverkningen av motorsprit på sina håll i icke ringa grad överskattats. En allmän förutsättning för en sådan produktionsökning är nämligen med nuvarande produktionsmetoder, att sulfittfabrikernas tillverkning av sulfittmassa kan upprätthållas i full eller i varje fall icke alltför starkt begränsad omfattning. Huru förhållandena på detta område kunna komma att gestalta sig, är i nuvarande läge helt naturligt svårt att förutsäga. I propositionen har räknats med, att under de för produktionen mest gynnsamma förutsättningarna skulle under de närmaste åren den totala tillgången på inhemsk motorsprit, som för tillverkningsåret 1939/40 för nu förefintliga fabriker beräknats till 26 miljoner volymliter, kunna uppskattas till omkring 65 miljoner volymliter för år. Enligt vad utskottet inhämtat torde emellertid under nyssnämnda förutsättningar kvantiteten motorsprit för år kunna beräknas till omkring 48 miljoner volymliter, varav 30 miljoner från nu förefintliga fabriker och 18 miljoner från nya fabriker. I förhållande till den årliga förbrukningen av bensin, för år 1938 cirka 800 miljoner liter, är nämnda myckenhet inhemsk motorsprit relativt ringa. Skulle importen av motorbränsle försvåras och begränsningar i förbrukningen bliva nödvändiga, kommer självfallet den inhemska motorsprittens relativa betydelse att ökas. Utskottet har icke förbisett, att genom användning av nya metoder en visserligen sannolikt dyrare men mera omfattande produktion av råvaror för motorsprittillverkning kan åstadkommas.

Med hänsyn till ovissheten om fortsatta importmöjligheter och riskerna för närvarande för minskad tillgång å utländskt motorbränsle finner utskottet det vara av stor betydelse, att den ökning av tillverkningen av inhemskt motorbränsle, som med propositionens förslag avses att åvägabringa, snarast kan igångsättas. De i propositionen föreslagna grunderna för avtal med sulfittfabrikerna har utskottet ansett sig i huvudsak kunna godtaga. Utskottet vill dock framlägga vissa erinringar och synpunkter, som må av Kungl. Maj:t övervägas. I nuvarande situation synes riksdagen icke böra begränsa möjligheterna att nå åsyftat resultat genom att alltför hårt binda avtalsförhandlingarna vid de i propositionen angivna huvudgrunderna.

Enligt det i propositionen omförmälda garantialternativet förutsattes, att tillverkare av sulfittsprit under viss tid skola tillförsäkras avsättning för den kvantitet sprit, som utgör fabriken normalkapacitet. Denna föreslås skola motsvara den högsta kvantitet sprit, som kan utvinnas vid full drift i sulfittfabriken, varvid förutsättes, att sulfittluten utnyttjas på sätt hittills ansetts normalt under vederbörligt hänsynstagande till sulfittillverkningen. I likhet med utredningsmännen håller utskottet före, att beräkningen av nämnda kapacitet torde komma att bereda vissa svårigheter med hänsyn till de växlande produktionsförhållandena vid de olika sulfittfabrikerna. Hittills lära fabriker ha uppgivit sina teoretiska kapaciteter med avseende å såväl massaproduktion som möjligt spritutbyte per ton massa, medan i praktisk drift nämnda kapaciteter icke kunnat fullt utnyttjas. Vid nu angivna för-

hållanden anser utskottet den teoretiskt möjliga högsta tillverkningsmängden icke böra läggas till grund för nu ifrågavarande beräkning utan att skälig hänsyn i stället bör tagas till vad som ur praktiska synpunkter kan vara möjligt att ernå.

I anslutning till vad utskottet förut anfört rörande normalkapaciteten får utskottet framhålla följande. Om för en fabrik normalkapaciteten sättes för högt, så att produktionen icke når upp till sagda kapacitet, erhåller företaget ej den vinst, som med förslaget avses. Skulle åter den faktiska tillverkningen bliva högre än normalkapaciteten, kan fabriken bliva hänvisad att med större eller mindre förlust söka avsättning för den spritmängd, som staten enligt garantiavtal icke behöver inlösa. Förenämnda svårighet undgås i det väsentliga, om normalkapaciteten för en fabrik fastslås till olika myckenhet år från år. Ett sådant förfarande kan å sin sida leda till meningsskiljaktigheter mellan staten och de olika företagen. Inom utskottet har därför övervägts en modifikation av propositionens garantialternativ. Enligt det modifierade förslaget skulle all vid viss fabrik tillverkad sprit vara garanterad avsättning, åtminstone så länge den tillverkade mängden sprit ej ökas på ett sådant sätt utöver den vid avtalets ingående förutsedda kvantiteten att självkostnadspriset för den tillverkade spriten för liter räknat därigenom höjes. Kostnaderna för anläggningens amortering och förräntning skulle enligt detta förslag slås ut på hela den tillverkade spritkvantiteten och självkostnaden i övrigt beräknas enligt propositionens förslag med den skillnad att skälig tillverkningsvinst skulle säkerställas genom ett särskilt tillägg. Utskottet finner lämpligt, att Kungl. Maj:t ägnar sistnämnda förslag närmare uppmärksamhet.

Vad angår lånealternativet finner utskottet visserligen i likhet med utredningsmännen, att detta kan medföra viss risk för staten för det fall, att företaget skulle byta ägare och spritfabrikationen komme att nedläggas under en tid, då sprittillverkning vore önskvärd. Även om utskottet av detta skäl ställer sig tveksamt inför detta alternativ, finner utskottet dock lämpligt, att denna utväg lämnas öppen, om godtagbar säkerhet kan lämnas för lånet. I anslutning till vad som anförts i motionen II:17 anser utskottet möjlighet till statslån jämväl böra förefinnas för större utvidgningar av redan förefintliga sulfitspriftfabriker.

Enligt lånealternativet skall staten äga rätt att under avtalstiden vägra mottaga tillverkad sprit men företaget skall i dylikt fall befrias från återstående avbetalning av statslånet och äga rätt att fritt förfoga över spritfabriken. Jämväl enligt garantialternativet förutsätter departementschefen, att i avtalet skall kunna inrymmas bestämmelse om avlösning efter viss tid av inköpsgarantien mot ersättning för icke avskrivna kapitalutlägg. Här emot har utskottet intet annat att erinra än att måhända en sådan bestämmelse hos tillverkarna kunde skapa en känsla av osäkerhet och göra dem mindre intresserade för utvidgning av äldre eller anläggning av nya fabriker. I sådant hänseende skulle en garantitid på 5 år med en däremot svarande avskrivning av 20 procent för år av investerat anläggningskapital vara att

föredraga, om det samtidigt bestämmes, att staten icke finge frånträda sin garanti under avtalstiden. Särskilt för det fall att garantien skulle avse en icke begränsad kvantitet, skulle en tioårig garanti kunna medföra kostnader, vars storlek icke nu kan överblickas. Inom utskottet har å andra sidan bland annat anförts, att en så snabb avskrivning — för den händelse avskrivningskostnaderna icke fördelas på en längre period än garantitiden — skulle medföra en alltför hård belastning för förbrukare av teknisk sprit och motorsprit. Utskottet anser emellertid detta spörsmål så nära sammanhänga med grunderna i övrigt för avtalen och med syftet att snarast möjligt få till stånd en ökad tillverkning av motorsprit, att utskottet finner lämpligt överlämna åt Kungl. Maj:t att bestämma garantitidens längd. Utskottet förutsätter därvid, att sagda tid icke kommer att fastställas till mer än högst 10 år.

Enligt propositionen skola tillverkare av sulfitsprit tillförsäkras den skattelättnad i förhållande till bensin, som för närvarande gäller. Utskottet anser, att statsmakterna i ett avtal med tillverkarna icke kan eller i varje fall icke bör binda sig för en sådan utfästelse. Då utförsäljningspriset å motorspriten lämpligen bör anpassas efter bensinprisets nivå och då under nuvarande förhållanden, särskilt under en längre garantitid, det icke torde vara möjligt att överblicka, huru utvecklingen av bensinpriset kan komma att gestalta sig, finner utskottet berörda förhållanden ytterligare tala mot en utfästelse av förut angiven natur.

I propositionen föreslås, att prissättningen på spriten skall ske för varje särskilt företag och år för år i första hand grundas på företagets självkostnader. Härvid förutsättes enligt lånealternativet att tillverkaren icke skall äga tillgodoräkna sig någon tillverkningsvinst å den kvantitet sprit, som staten förbundit sig att inlösa. Enligt garantialternativet skulle för tillverkaren uppkomma sådan vinst för den kvantitet sprit, som han kan tillverka utöver $\frac{9}{10}$ av normalkapaciteten intill hela nämnda kapacitet. I nuvarande läge finner utskottet det vara angeläget för att öka intresset för sulfitspritproduktionen att tillverkare av sådan sprit kunna räkna med viss, skäligen tillverkningsvinst å den av dem tillverkade spriten. I det modifierade garantialternativet, vilket såsom förut nämnts varit föremål för övervägande inom utskottet, har dylik vinst tänkts skola införas såsom ett visst pristillägg i självkostnadskalkylen. Beträffande denna kostnadskalkyl finner sig utskottet i övrigt böra förutsätta, att däri skall få inräknas ränta å rörelsekapitalet och å den del av anläggningsvärdet, som återstår oamorterat. Det har därjämte ifrågasatts, att kostnaderna för amortering och ränta icke skola få överstiga de belopp, som skulle uppkommit, därest tillverkaren av staten erhållit lån för utförande av sin anläggning.

I det föregående har huvudsakligen tagits sikte på avtal beträffande nyanlagda spritfabriker. Såvitt angår utvidgningar av redan förefintliga anläggningar torde vid träffande av avtal enahanda grunder kunna tillämpas som i fråga om förstnämnda fabriker. Jämväl beträffande äldre fabriker, som icke nu komma att utvidgas, finner utskottet det vara önskvärt, att in-

dividuellu avtal träffas varvid liknande grunder som förenämnda torde böra tillämpas. Vid beräkningen av kostnaderna för amortering och ränta å anläggningsskapital bör i så fall givetvis tagas hänsyn endast till den del, som enligt hittills gällande prissättningsgrunder icke är att anse som amorterad. Utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t kommer att ägna denna fråga närmare uppmärksamhet samt lämna de direktiv, som för sagda beräkning befinnas vara erforderliga. En sådan anordning finner utskottet vara särskilt motiverad därav, att avtalen förutsättas skola träffas med varje särskild tillverkare av sulfitsprit.

För tillgodoseende av en jämn tillgång å motorsprit finner utskottet det vara angeläget, att denna vara städse finnes i lager. Utskottet anser detta spörsmål jämväl böra ägnas uppmärksamhet. Skulle staten önska träffa avtal med tillverkare av sulfitsprit om mera varaktig lagerhållning, synes rimligt, att särskild ersättning härför lämnas till belopp, som motsvara kostnaderna för varans lagring.

Då under förhandlingarna med sulfitfabrikerna vissa av utskottet i det föregående närmare angivna spörsmål fordra Kungl. Maj:ts ställningstagande till desamma, innan avtal träffas, förutsätter utskottet, att Kungl. Maj:t kommer att under förhandlingarnas gång lämna de direktiv, som kunna bliva erforderliga, och pröva uppgjorda förslag till avtal. I övrigt har utskottet intet att erinra emot att aktiebolaget Vin- & spritcentralen bemyndigas träffa avtal med tillverkarna ävensom att spritcentralen skall enligt hittills gällande grunder äga lagra och försälja motorsprit.

Vidkommande de av Kungl. Maj:t framlagda förslag, som i det föregående icke särskilt omförmäls, har utskottet icke funnit skäl till erinran mot desamma.

Med det nu anförda har utskottet jämväl tagit ställning till de förslag, som framlagts i motionerna I: 12 och II: 19.

Beträffande frågan om tillverkningen av inhemsk motorsprit efter den avtalade garantitidens utgång, förutsätter utskottet, att detta spörsmål vid sagda tidpunkt kommer att tagas under förnyat övervägande samt att förslag till slutlig lösning av frågan kommer att, därest förhållandena det påfordra, föreläggas riksdagen.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 45,

1) medgiva, att aktiebolaget Vin- & spritcentralen må träffa avtal angående uppförande av nya sulfitsprittfabriker och leverans av motorsprit från dessa samt angående inköp av sådan sprit från äldre företag, allt i huvudsaklig överensstämmelse med av departementschefen till statsrådsprotokollet i ärendet ävensom av utskottet angivna riktlinjer;

2) bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda de bestämmelser angående dispositionen av motorsprit, som bliva erforderliga

vid genomförande av nämnda överenskommelser eller eljest kunna påkallas av utvecklingen av tillgången på motorbränsle;

3) bemyndiga Kungl. Maj:t att träffa överenskommelse med aktiebolaget Vin- & spritcentralen om de ändringar i och tillägg till tidigare med bolaget slutna avtal som bliva nödvändiga vid bifall till förut angivna förslag; samt

4) å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1939/40 till *Anläggningskapital för nya sulfitspritfabriker*, såsom kapitalinvestering i fonden för förslag till statsverket, anvisa ett *reservationsanslag* av 5,000,000 kronor;

B) att motionerna I: 12 av herrar Hagström och Holmström, II: 17 av herr Lundberg samt II: 19 av herr Lundell m. fl., i den mån desamma icke kunna anses besvarade genom vad utskottet här ovan anfört, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 7 november 1939.

På första särskilda utskottets vägnar:

ANDERS RÅSTOCK.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:
från första kammaren: herrar *Gränebo, Åkerberg, Nilsson* i Malmö, *Johansson* i Fredrikslund, *Björnsson, Velander, Eriksson* i Ljusdal, *Sjödahl, Sköldén, Mannerskantz, Andersson* i Rixö och *Ohlin*; samt

från andra kammaren: herrar *Råstock, Eriksson* i Stockholm, *Björklund, Svensson* i Grönvik, *Olsson* i Gävle, *Anderson* i Norrköping, *Andersson* i Löbbo, *Lövgren, Carlström* i Södergården, *Lundell, Andersson* i Tungelsta och *Andersson* i Södergård.

Särskilt yttrande

av herr *Lundell*, som anfört:

»Efter utskottsbehandlingen framstår ännu klarare än förut, att bästa resultat för folkhushållet i form av optimal utökning och rationalisering av sulfitspritproduktionen endast kan uppnås genom sådana regleringsbestäm-

melser, som medgiva åt de producerande företagen automatisk stegring i tillverkningsvinsten, till dess att ifrågavarande optimumläge uppnåtts.

Under sådana förhållanden är årlig eller ännu oftare återkommande revision av självkostnadskalkylen för att åt avnämaren inkassera resultatet av utvidgningar och förbättringar i tillverkningsförfarandet utomordentligt olämplig. En revision hos varje företag för sig innebär en ytterligare försämring. Införandet i prisberäkningen av storheterna N (normalkapacitet) och A (anläggningskostnad), på sätt i propositionen avses, inriktar företagens intresse på att få den första storheten bestämd så låg som möjligt och den andra så hög som möjligt; intetdera har med inriktning mot optimal produktion att göra utan innebär ett snedvridande av företagens intresse från huvuduppgiften.

Införandet av tillverkningsvinst såsom pristillägg i självkostnadskalkylen har övervägts inom utskottet såsom en modifikation av propositionens garantialternativ. Ett sådant pristillägg kommer säkerligen att göra företagen intresserade att upptaga eller fortsätta ifrågavarande produktion, men intresset komme ej att i allo erhålla den värdefullaste inriktningen. Ty om detta pristillägg utginge i procent på självkostnaden, så komme det visserligen att stimulera till ökad tillverkning men ej till rationalisering utan snarare till stegring av såväl fasta som rörliga kostnader. Gjordes tillägget fast per liter, komme det likaså att stimulera till ökad tillverkning men ej till rationalisering ehuru ej heller till dess motsats. Gjordes åter tillägget fast per fabrik, t. ex. i form av viss procent på det investerade kapitalet, så komme det ej att stimulera i någon riktning annat än möjligen till utökad anläggningskostnad.

Förkortande av regleringstiden till att understiga 10 år kan ej vara att rekommendera, enär företagen i allmänhet ej kunna vara villiga att disponera över värdefulla fabriksområden på kortare sikt. Mindre omsorgsfull planläggning, innebärande kapitalförstöring för folkhushållet, bleve också säkerligen en av nackdelarna vid kortare regleringstid. Förmodligen bör regleringstiden, på grund av att äldre och nyare fabriker komma att börja sina leveranser efter den avsedda nya överenskommelsen vid olika tider, böra fixeras icke till visst antal år för varje fabrik utan till viss gemensam utlöpningstermin t. ex. 30 september 1950.

I första stycket angivna optimala inriktning av produktionen kan under normala tider svårigen ernås på bättre sätt än genom att företagen för hela regleringsperioden tillförsäkras fasta priser, lika för alla, eller priser som variera på ett för hela perioden bestämt sätt, avvägda med hänsyn till den produktion man totaliter vill söka framkalla, men ej avvägda till att röra sig parallellt med företagens självkostnader. (Se fyra olika ex. å sådan reglering i motionen II: 19 sid. 9 o. 10.) Under icke normala tider såsom de nuvarande med risk för stora prisförskjutningar behöva de angivna priserna vara kompletterade med tillägg, innebärande schematisk reglering för såväl bränslekostnader som för ytterligare en eller två av de tyngst vägande posterna i en allmän självkostnadskalkyl.

Företagen bära vid sådan reglering själva sina såväl anläggningskostnader som rationaliseringskostnader på sätt dem synes för gott. Statskassan åsamkas inga utgifter eller risker och belastningen av konsumenterna-motortrafikanterna blir troligen mindre än enligt propositionen; bland annat därför att fabriker med sämre betingelser, d. v. s. höga självkostnader, vid sådan prisreglering aldrig komma till stånd.

De avsedda priserna kunna sedan tänkas uppnådda på tvenne sätt. Antingen så, att spritcentralen behåller partihandelsmonopolet och köper av företagen hela deras produktion till ifrågavarande pris. Eller så att företagen erhålla motsvarande skattepreferens framför bensinen och genom egen sammanslutning driva partihandel. Även en kombination av dessa två sätt kan tänkas vara lämplig.»